

TÜRKLERDE DİNİ MÜSİKİ

Yusuf DURAK*

Özet: Türklerin sosyal ve kültürel faaliyetlerinde musikiye önem verdiği, eğlence ve oyunlarda, savaşlarda, dini törenlerinde ve hayatlarının önemli anlarında yer vermeleriyle görülmektedir. Oluşum ve gelişim sürecini Orta Asya’da gerçekleştirmiş Türk kültürünün temel unsurlarından biri olan musiki, eski Türk inancının temsilcisi olan kamlar tarafından dini ve tedavi amaçlı geniş bir uygulama alanına sahip tutulmuştur. İslamiyet öncesinde dini törenlerde müziği kullandıkları bilinen Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra da ritüellerine müziği entegre etmişlerdir. Bu çalışma kapsamında Türklerde dini musiki ele alınacaktır. “İnançlar ve bu inançların içindeki musiki’nin yeri” temel düşüncesinden hareketle yapılan bu çalışmada, Türklerin on iki bin yıl öncesinden 1299 yılına kadar olan tarihsel süreci kapsamında, inançları ve musikisi üzerinde durulacaktır. Bu çalışma dört kısımdan meydana gelmektedir; İlk olarak Türklerin eski Gök Tanrı inancından, İslamiyet’le buluşmasına kadar ki süreç içerisinde inançları hakkında bilgiler verilecek, daha sonra bu inançların içindeki musiki’nin yeri ele alınıp, bu kapsamda Türklerin dini musiki çalgıları ve müzisyenleri hakkında bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Din, Dini Musiki, Şaman, Gök tanrı İnancı*

Religious Music in Turks

Abstract: It is seen that Turks attach importance to music in their social and cultural activities, by including it in entertainment and games, wars, religious ceremonies and important moments of their lives. Music, which is one of the basic elements of Turkish culture, whose formation and development process took place in Central Asia, has been kept in a wide field of application for religious and therapeutic purposes by the Kams, who are representatives of the ancient Turkish belief. Turks, who are known to have used music in religious ceremonies before Islam, integrated music into their rituals after accepting Islam. Within the scope of this study, religious music in Turks will be discussed. In this study, based on the basic idea of "beliefs and the place of music in these beliefs", the beliefs and music of the Turks will be emphasized within the scope of the historical process from twelve thousand years ago to 1299. This study consists of four parts; First, information will be given about the beliefs of the Turks, from the old belief in the Sky God to their meeting with Islam, then the place of music in these beliefs will be discussed, and in this context, information about the religious musical instruments and musicians of the Turks will be presented.

Key Words: *Religion, Religious Music, Shaman, Gok Tanrı Belief*

Giriş

Türklerin gündelik yaşantılarında iç içe oldukları müzik, onlar için dinî hayatın önemli bir unsuru, sosyal ve kültürel faaliyetlerinde musikiye önem verdiği, eğlence ve oyunlarda, savaşlarda, dini törenlerinde ve hayatlarının önemli anlarında yer vermeleriyle, günlük yaşantılarının bir bölümünü oluşturmaktadır. Gerek idari, gerekse kişisel alanda musiki, Türklerin hayatında olmazsa olmaz bir değere sahiptir. Dini müzik, tarih sahnesi boyunca birebir aktarımın kutsal kabul edilmesinden dolayı, yüzyıllar içinde çok az değişime uğramıştır. Türklerin müziğe yüklediği dinsel anlam derin ve tafsilatlı bir kültürün oluşmasına vesile olmuştur. Türk kültürünün en önemli yapı taşlarından birisi olan Türk müziğinin, ilk oluşum ve gelişim evreleri Orta Asya coğrafyasında gerçekleşmiş, eski Türk inancının uluları olan kamlar ile başlayan dini ve tedavi amaçlı müzik, geniş bir uygulama alanına sahiptir. İslam öncesinden başlayarak dinî törenlerinde müzik icra ettikleri bilinen Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra da ritüellerinde mutlaka müziği dahil etmişlerdir.

“Türklerde Dini Musiki” konu başlığı altında, “inançlar ve bu inançların içindeki musiki’nin yeri” temel düşüncesinden hareketle yapılan bu çalışma, kitap, tez ve makale türündeki akademik çalışmalardan yararlanarak, Türklerin eski Gök Tanrı inancından, İslamiyet’le buluşmasına kadar ki süreç içerisinde inançları hakkında bilgiler verilerek, daha sonra bu inançların içindeki musiki’nin yeri ele alınıp, bu kapsamda Türklerin dini musiki çalgıları, icra mekânları ve müzisyenleri hakkında veriler sunup, Türklerin inançları ve musikisi üzerinden bilgiler sunmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Müziği Anabilim Dalı, Orcid Nu: 0009-0006-4379-9694, yusufsonat33@gmail.com

Bu çalışma, söz konusu olan konu hakkında kolay tarama sunabilmesi ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara örnek teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir.

1. Türklerin İnançları

Turgut Akpınar (1999: 25), “eski Türklerin dinleri hakkında Çin kaynaklarından, Theophylaktos Simokattes gibi Yunan, Süryani Mikail ve İbn Fadlan gibi Doğu ve Arap kaynaklarında ve Orhun Yazıtları gibi belgelerden elde edilen bilgilerimiz, maalesef kısa, noksan yani bölük pörçük olduğundan, kesin bir hüküm vermek imkânsızlaşmaktadır.” İfadesi ile Türklerin dini hakkında kesin bilgiler verilemeyeceğini söylemiştir.

-Şamanizm/Gök Tanrı İnancı

İnan (1976: 2) eski Türk dini için şu tanımlı yapmaktadır: “Eski Türk dini için sırf itibari olarak “şama-nizm” terimini kullanıyoruz.” (...) “Çin kaynaklarının verdikleri haberlerden anlaşıldığına göre, eski Orta - Asya şamanizminin esasları Gök - Tanrı, güneş, ay, yer, su, ata (cedd-i Âlâ), ateş (ocak) kültürleri idi. Dini ayin ve törenlerin muayyen bir nizam (statü) çerçevesi içine alınmış olduğunu tahmin etmek de mümkündür.” İfadesiyle eski Türklerin Gök-Tanrı ve yukarıda bahsi geçen kült inançlarına sahip olduğu bilgilerini aktarmıştır.

“(...) Eski Türkler tabiatte bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı. Bu nokta açık şekilde yer-su (yar-sub) tabiri ile Orhun kitabelerinde ifadesini bulmuştur. Aynı inanış “yir-suv” tarzında Uygurlarda da vardı. Bunlar “iduk” yani kutsal idiler. Tabiat kuvvetlerine itikad, hemen bütün “halk dinleri”nde mevcut bulunmaktadır ve fiziki çevrede rastlanan yanardağ, deniz, ırmak, ateş, fırtına, gök gürültüsü, yıldırım, ay, yıldızlar, güneş vb... gibi tabiat şekil ve hadiseleri karşısında duyulan hayret, korku, saygı hisleri dolayısıyla bunların tanrılaştırılmasından doğmuştur.” (Kafesoğlu, 1972: 20).

“Eski Türklerde “ruh”ların “insan” biçiminde tasavvuru olmadığı için; putlara da rastlanmaz. Türkler gizli kuvvetin bulunduğunu düşündükleri tabiat arızalarını çözüldükleri gibi kabul etmişler ve sadece onlara kutsallık atfetmekle yetinmişlerdir.” (Kafesoğlu, 1972: 22). “Birçok kaynakta Türklerin en eski inancı olan Gök Tanrı inancı iptidai Şamanist kalıntılarla beraber algılanmakta bu da haliyle zihin karışıklığına neden olmaktadır. Nitekim Şamanizm de eski Türk inancına damgasını vurmuştur.” (Fulin, 2013: 45). “Eski Türklerde Gök-Tanrı dini hâkimdi. Gök-Tanrı bozkır kavimleri inancında tek yaratıcı olarak görünmekte ve din sisteminin merkezinde yer almış bulunmaktadır.” (Kafesoğlu, 1972: 27).

“Gök Tanrı dini insani tecrübelerle açıklanmayacak kadar ne özel ne de genel, hissi ve nesnel olmayan bir inanç sistemidir. Gök Tanrı dini dünyadan da tamamen uzak değildir. Adeta o, kurulu düzenin kurucusudur. Açıkçası İslamiyet’ten önceki bütün Türk topluluklarında yaygın ve uzun süreli dinlerin başında Gök Tanrı inancı gelmektedir. Fakat günümüzde hatalı olarak birçok kaynakta Şamanizm olarak gösterilmektedir.” (Fulin, 2013: 46).

Pek çok kaynakta Eski Türk toplumlarının dini Şamanizm olarak gösterilse de eski dinleri olan Gök Tanrı inancının sistemlerini kabul etmiş ve yaşamışlardır. “(...) Halk hekimliği, ruhlara temas, falcılık ve büyücülük gibi özellikleri bulunan şahısların Hakas Türklerinde “Kam”, Yakut Türkleri arasında erkek kamlar için “Oyun” kadın kamlar için ise “Ödegen (Udagan)”, Kırgız Türklerinde “Baksı” Kazak Türklerinde ise “Baksi” olarak nitelendirilmektedir. Türk toplumlarında bu isimleri almakla birlikte Şamanlık dünyanın birçok bölgesinde kendine özgü olarak yaşamış ve yaşatılmaya da devam edilmektedir. Ancak şunu söylemek gerekir ki Eski Türklerde Kamlık (Şamanlık) kültü çoğu zaman bir din olarak anlaşılmakla birlikte, yapılan araştırmalar bu kültürün bir din olmayıp tamamen sihir karakteri taşıdığı hatta Tanrı, yer-su inançlarıyla bir ilgisinin bulunmadığını ortaya koymuştur.” (Fulin, 2013: 46, 47).

“Şamanlık kökende dinden çok, büyü kişiliğinde bozkır Türk inanç düzenidir; Doğanın katı koşullarına karşı bir yaşama biçimidir. Eski Türkler arasında Şamanlığın bir türü

yaşar. Eski Türk toplumunda görülen, Tanrı ve "yersu" inançları ile ilgisi bulunmaz. Ancak Türk inancı ile şamanlık arasında şaşırtıcı bir uyum olmuştur. Özellikle Türklerdeki atalar kültü, kartal inancı, demircilik ve at kurbanı şamanik özellikler kazanmıştır. Kökende şamanlığın en büyük özelliği, yayıldığı bölge halkının ruh yapısına bürünme yeteneğidir (Bozkurt, 1995: 16).

-Manizim

Elde edilen kaynaklar neticesinde, Eski Türklerin bir diğer inancının Manihaizm olduğu görülmektedir. Bozkurt (1995: 43), Türklerin Mani dinini benimsemesi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Böğü Han 763 yılında Uygurlar arasına Mani dinini sokacaktır. Böylece Uygur Türkleri Şamanlığı bırakıp Mani dinine giriyorlar. Böylece ilk kez temelinde etik ilkeler yatan bir dini seçiyorlar. Bu olayı geniş görüşün ve düşünsel olgunluğun bir simgesi saymak gerekir. Şamanlığı bırakıp Mani dinine geçiş, toplum yaşamında bir aşama sayılır. Çünkü Mani dini daha insancıl, daha sağlam temellidir. Etik kurallara daha çok yer verir. Sözgelimi Mani dininde öldürme eylemi, ne biçimde olursa olsun, kötü ve günah sayılıyor.”

-İslam

“(…) Türklerin İslam Dinine girmeden evvel geleneksel dini inançlarının yanı sıra; Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Hristiyanlık ve Musevilik dinine inandıkları bilinmektedir. Bu kadar farklı dine giriş bir arayışın olduğunu bize göstermektedir. Zira Türkler arasında İslamiyet’in ilk yayılışı bu dinlerin Türkler arasında itibar görmesiyle hemen hemen aynı devreye rastlamaktadır. Doğuda Uygur, kuzeyde Hazarlar ve batıda Tuna Bulgarları bu dinleri resmi din olarak kabul etmişlerdir.” (Sarı, 2005: 35).

“(…) Türk toplumunun büyük bir kesiminin kuzey değil de, güneyden göç edip Araplarla karşılaşması hiç şüphesiz Türklerin İslam dinini kabul etmesinde etkili olmuştur. Bununla beraber, Türkler o dönemde sadece Araplarla karşılaşmamıştı, kuzeyde bulunan bazı Türk toplumları Hazar Devleti örneğinde olduğu gibi Musevilik dinini kabul etmişler, bunun yanı sıra, doğuda bulunan Uygur Devlet’i ise Mani dinini kabul ederken batıda Tuna Bulgarları da Hristiyanlık dinini resmi din olarak seçmişlerdir.” (Sarı, 2005: 36).

“İslam dini, VII. Yüzyılın başlarında, Arabistan’da ortaya çıktı ve az bir müddet sonra da Türkler onunla temasa geçtiler. Bu temasın sonunda bir takım Türkler İslam dinine peyderpey girmiş olmakla birlikte, Türklerin kitleler halinde İslam dinine girmeleri X. yüzyıldan itibaren başlamaktadır.” (Sarı, 2005: 53).

Osman Turan (1999: 159), Türklerin Talas Meydan Muharebesi sonucunda İslamiyeti kabulünü şu şekilde açıklamaktadır: “Talas Meydan Muharebesinde hem İslamiyet, hem de Türkler zafer kazandı. Burada mağlubiyete uğrayan Çin, iç buhranlara düşerek, bir daha Orta Asya’ya ve Türklere müdahalede bulunamadı. Aksine Uygur devleti kuvvetlenerek Çin işlerine karışacak bir duruma geldi. Abbasi devletinin iktidara gelmesi üzerine bir yandan Türkistan’da İslamiyetin yayılması, öte yandan da Türk askerlerinin Hilafet ordusunda çoğalması Türk milletinin İslamlaşmasını ve İslam dünyasına hakimiyetini hazırlıyordu.”

Timur Vural (2017: 97), “Karahanlılar’ın son evresinde itibaren (10. yy) Türkler büyük topluluklar halinde İslamiyet’i kabul etmeye başlamışlardır (...)” Karahanlılar’ın son dönemlerinde, Türklerin büyük topluluklarla İslamiyeti kabul ettiğini açıklamış, ayrıca Türklerin Selçuklular zamanında İslamiyet’i kabul etmelerinin belirtilerini şu şekilde tanımlamaktadır: “Selçuklu Devleti (1040-1308)’nde Gök Tanrı inanışından İslamiyet’e geçişin izleri net bir şekilde görülmektedir (...)”.

2. Türklerin İnançlarında Musiki’nin Yeri

“Dinin öznel tarafına yöneldiğimizde onun metafizik ve psikolojik yönleriyle karşı karşıya geliriz. Tanrı’ya uzanan sanat patikalarından biri olan müziğin de kendine has dini ve psikolojik değerleri vardır. Müzik hissi bir uyuşturucu olmayıp, madde ile ruh arasındaki ince ilişkinin gizemli ve bilimsel ifadesidir. Sanatların en genci olan müziğin kapsam ve güç

bakımından çekiciliği en öne geçmiştir ve dinin belli başlı simgelerinin işlevinde müzik çok önemli bir rol oynamaktadır.” (Odabaşı, 2001: 82).

“İslâm’dan önce Türklerin kendilerine özgü bir musikleri vardı. Bu musiki iptidâi bir mâhiyet arz etmekle birlikte, tabîî bir güzelliğe sahipti. Yabancı unsurlarla karışmamış saf bir mahallilik sunuyordu. Her sanat, içinde doğduğu tabîî ve coğrafi çevrenin izlerini taşır. Türk Musikisi’nin de içinde geliştiği sosyolojik, psikolojik ve felsefik bir ortamı olmuştur. Fakat, gerçekten de en güzel sanat eserleri daima dinin bağrından çıkmıştır. Bu hüküm, hem Batı, hem bizim ve hem de bütün kültür ve medeniyet dünyası için geçerlidir.” (Akdoğan, 2008: 152).

“Türklerin İslâm’dan önceki musiki hayatlarını dînî ve din dışı diye ayırmamız mümkün değildir. Bütün ilk cemiyetlerde olduğu gibi, en eski Türk topluluğu içinde de güzel sanatların din ile birlikte vücut bulduğuna şahit oluyoruz. Bu dönemde ilk din adamları ibadet esnasında kitleyi harekete geçirmek için güzel söz, ahenkli ses (müzik) ve bunların eşlik ettiği raks gibi tesirlerin kudretlerinden faydalanmışlardır” (Akdoğan, 2008: 152).

Feyzan Göher (2022: 113), Hunlarda dini musikiyi şu şekilde açıklamıştır: “Hunlarda dînî müzik, ilahî özelliğinin yanında, sağaltımsal ya da büyüsel nitelikler taşımaktaydı. Bu müziği din, büyü ve tedavi işleriyle uğraşan kamlar (şaman, baksı, oyun vb.) yaparlardı. Kamlar yer ile gök arasında ve kötülük veren ile iyiliği sağlayan ilahlar arasında irtibatı sağlayan kimseler konumunda olmuşlardır. Kam müziği, davul, def eşliğinde (kimi zaman yaylı ve diğer telli çalgılarla) ya da eşiksiz olarak, fakat çoğu kez bedensel devinimlerle birlikte gerçekleştirilen ezgili konuşma ve ilahilerden oluşmaktaydı.”

Göher (2011: 89, 90), “Kök Türklerde dini müzik, Kam (şaman) müziğidir (...)” şeklinde Kök Türklerin dini musiki’nin Kam müziği olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, “Kök Türklerin Kutlu dağ olarak kabul ettikleri dağın tepesinde gök ayini, dağın eteğinde bir koruda, daha sonraları ise ağaç dibinde yer ve su ayini yaptıkları bilinmektedir. Gök ayini, ancak Gök Tanrının temsilcisi olan en yüksek hükümdarların hakkıydı. Yer-su ayinini bazen hükümdarın kendisi, bazen eşi veya ikinci derecede bir bey tarafından yönetebiliyordu. Kök Türklerin her türlü eğlence ve törenlerinde müzik yaptıkları Çin kaynaklarınca belirtilmiştir. Buna dayanarak gök ayini ve yer-su ayininde de müziğin yer almış olduğu düşünülebilir. Nitekim gök ayininde tuğ takımının yer aldığı bilinmektedir.” Şeklinde eski Türklerin ayinlerinde müziğe yer verdiklerini belirtmiştir.

Seyfullah Kara (2014: 172, 173), Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonraki süreçte dini musikiyi şu şekilde açıklamıştır: “(...) Selçuklular döneminde Türk musikisi saray ve ordu hayatında önemli yer tutmuş, Türklerin idaresinde daha çok yayılma imkanı bulan tasavvufî hayatın önemli ritüellerinden olan sema ve raksle birlikte tekke ve zaviyelerde dînî musiki olarak icra edilmiştir (...)”. Ayrıca İslamiyet’ten sonra Türklerin akla gelen musikisi’nin tekke müziği olduğu ifadelerini şöyle tanımlamıştır: “Müslüman Türk Devletlerinde musiki denilince hemen akla ya ordu törenleriyle ilgili müzik gelmekte veya sarayda yapılan bazı resmî törenlerde icra edilen resmî müzik türleri öne çıkarılmakta yahut da tekke müziği olarak nitelendirdiğimiz dînî musiki ele alınmaktadır (...)”.

3. Türklerin Dini Musiki Çalgıları

“Davul, büyük def ve daireler Kamlık inancında kutsal kabul edilmiştir. Kam törenleri sırasında kullanılan doğrudan doğruya gerçek ya da kimisi hayali eşyalar ve unsurlar, çeşitli mitolojik olaylara işaret etmektedir. Bu konularla ilgili en önemli nesne olan davul, kimi zaman kaminin göğe yükselmesini ya da yer altına inmesini sağlayan aracı, bineği (atı) vazifesindedir. Kaminin görevlerini yerine getirirken davul çalmasının başlıca nedenlerinden birisi de ruhların bu sazın üzerine konduğuna inanılmasıdır (...)” (Göher 2022: 113).

Şekil 1: Soldan sağa Tuva, Altay ve Hakas Kam Davulları (Göher, 2022: 113)

“Kam davulunun yapıldığı malzeme ve üzerine işlenen resimler çeşitli simgesel anlamlar içermektedir. Kam davulunun malzemesi genellikle kutsal sayılan ağaçlardan yapılır. Türklerde davul kasnağının yapıldığı ağaç, genel olarak kayın ve sedir ağacıdır. Bunun nedenini, kayın ağacının Türk kültür ve mitolojisinin en önemli ağacı olmasında bulabiliriz.” (Göher, 2022: 113).

“Geçmiş dönemlerde ve günümüzde kamlar sadece davul değil farklı enstrümanlar da çalmışlardır. Kamlar, kimi zaman kopuz da kullanır. Kopuz, Kök Türkler döneminde büyük olasılıkla iki tellidir. Genellikle dut ağacından yapılan ve içinde gizemli bir atın ya da leyleğin ruhunun taşındığına inanılan kopuzun üzerine kam tarafından çeşitli motifler işlenirdi. Kök Türkler döneminde kamların yaylı kopuz (ıklığ) kullandıkları da düşünülür.” (Göher, 2022: 115).

Akdoğan (2008: 152), “Musikiyi temsil eden bu insanlar günümüzde bağlama, cura, bozuk gibi sazların atası olan Tanbur ve Kopuz denilen sazları çalarak hakan saraylarında destanlar söylemişler, ordu içinde de askerlerin gayretlerini çalıp-söyleyerek arttırmaya çalışmışlardır” ifadesiyle eski Türklerde Tanbur ve Kopuzun musikiyi temsil eden din adamları tarafından icra edildiğini belirtmiştir.

“(…) İster sanat müziği ister halk müziği türüne girsin, Türk tekke müziğine, insan sesine, çalgıya ve dansa birlikte yer veren Orta Asya Türk dinsel müziği geleneklerinin çok büyük etkileri ve katkıları oldu. Daha çok sanat müziği anlayışının egemen olduğu Mevlevi tekkelerinde insan sesinin yanında giderek ney, rebab, kudüm vb. çalgılara; daha çok halk müziği anlayışının egemen olduğu bektâşi tekkelerinde ise insan sesinin yanında giderek şeşta, bağlama (saz), çeng ve defe önem verildi.” (Uçan, 2005: 43).

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonraki süreçte dini musiki icra mekanlarının tekke ve zaviyelerden meydana geldiği şu bilgilerden anlaşılmıştır: “Selçuklu Türkiye’si’nin dinsel müzikle ilgili başlıca kurum ve kuruluşları “hafız” ve “kurra” (Kur’an okuyucusu) yetiştiren medreseler ile cami ve tekkelerdi. Medrese ve camilerde yalnız insan sesiyle, tekkelerde ise genellikle insan sesi, dans ve çalgısıyla yapılan inançsal müzikler yer alırdı.” (Uçan, 2005: 42). Konuyla ilgili bir başka bilgi ise: “(...) Selçuklular döneminde Türk musikisi saray ve ordu hayatında önemli yer tutmuş, Türklerin idaresinde daha çok yayılma imkanı bulan tasavvufî hayatın önemli ritüellerinden olan sema ve raksıla birlikte tekke ve zaviyelerde dinî musiki olarak icra edilmiştir (...)” (Kara 2014: 172). Şeklinde dir.

4. Türk Dini Musiki Müzisyenleri

Akdoğan (2008: 152), “Türklerin yaşadıkları bu ilk yıllarda sözü, ahengi ve raksı bir arada yürüten Şaman denilen insanlar -ki daha sonraları Baksı, Bahşı, Kam, Ozan, Saz şâirleri gibi adlarla anılmışlardır -bu işi ellerine, ucuna demir çubuklar geçirilmiş değnekle dînî şarkılar söyleyerek bir taraftan da değneği sallayarak ucundaki demir parçalarını birbirine çarpıyorlar ve bu suretle bir takım ahenkli sesler çıkmasını sağlıyorlardı. Daha sonra ise kültür ilerlemesinden itibaren söz (şiir) ve mûsikî ayrı kimselerce temsil edilmeye başlanmıştır.” İfadesiyle eski Türklerin dini musiki müzisyenlerini açıklamıştır.

Uçan (2005: 43), “İnançsal müzik alanında tekke müziği, cami müziğinden daha hızlı bir gelişme gösterdi. Daha çok sanat müziği türüne giren kentsel tekke müziğinin en önemli iki temsilcisi Mevlâna (1207-1273) ve oğlu Sultan Veled (1227-1312) idi. Her ikisinin de rebab çaldıkları birer söylenti olarak bilinmektedir. Daha çok halk müziği türüne giren kırsal tekke müziğinin başlıca temsilcileri ise Tabduk Emre (13. yy.), Yunus Emre (1240-1320) ve Şeyyad Hamza’ (13. yy.) dır. Bunlardan Tabduk Emre’nin “Şeşta” denilen “altı telli” bir çalgı çaldığı bilinmektedir (...)” Selçuklu döneminde dini müziğin önemli temsilcileri hakkında bilgiler sunmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak Türklerin gündelik yaşantılarında iç içe oldukları müzik, onlar için dinî hayatın önemli bir unsuru, sosyal ve kültürel faaliyetlerinde musikiye önem verdiği, eğlence ve oyunlarda, savaşlarda, dini törenlerinde ve hayatlarının önemli anlarında yer vermeleriyle, günlük yaşantılarının önemli bir bölümünü oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda gerek idari, gerekse kişisel alanda musiki, Türklerin hayatında olmazsa olmaz bir değere sahip olduğu görülmüştür. Din ve musiki ilişkisi incelenirken, musikinin dini tarihi sürecinde nasıl bir rol oynadığının ve musikinin duygu, düşünce ve irade olarak dindeki fonksiyonlarının belirlenmesi gerekir. Türklerin müziğe yüklediği dinsel anlam derin ve tafsilatlı bir kültürün oluşmasına vesile olmuştur. İslam öncesinden başlayarak dinî törenlerinde müzik icra ettikleri bilinen Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra da ritüellerinde mutlaka müziği dahil ettikleri anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Bayram (2008), “Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 49, Sayı.1, s.151-190
- Akpınar, Turgut (1999), “*Türklerin Din ve Hukuk Tarihi*”, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Bozkurt, Fuat (1995), “*Türk Dini*”, İzmir, Cem Yayınevi.
- Fulin, Neslihan (2013), “Destanlarda İslam Öncesi Gök Tanrı İnancı ve İlgili Motifler”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarih Bilim Dalı. Elazığ.
- Göher, Feyzan (2011), “Kök Türklerde Müzik”, Kars, Turan-Sam, 3(11), 88-92.
- Göher, Feyzan (2022), “Orta Asya Türk Müzik Tarihi (M.Ö. I. - M.S. VIII. Yüzyıllar Arasında)”, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- İnan, Abdülkadir (1976), “Eski Türk Dini Tarihi”, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Kafesoğlu, İbrahim (1972), “Eski Türk Dini”, S: 9, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Kara, Seyfullah (2014), “Selçuklu Türkiye’sinde Eğlence Türü Olarak Bezm ve Musiki”, Bilig, (68), 169-182.
- Odabaşı, Fatma (2001), “Türk Toplumunda Müzik ve Eğlence Anlayışı ile Din Duygusu Arasındaki İlişki (İstanbul Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı. İstanbul.
- Sarı, Volkan (2005), “Türklerin İslamiyeti Kabulünün Sosyolojik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Turan, Osman (1999), “Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi”, Ankara, Ötüken Neşriyat.
- Uçan, Ali (2005), “Türk Müzik Kültürü”, Ankara, Evrensel Müzikevi.
- Vural, Timur (2017), “Türk Müzik Tarihi Dönem Anlayışına Yeni Bir Yaklaşım”, *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 9(3).